نشریه علمی‌پژوهشی فرهنگستان علوم پزشکی
سال دوم، شماره چهارم، زمستان ۹۷، صفحات ۴۸۷ تا ۴۹۲

ارتقای سرمایه اجتماعی از توصیه تا عمل

نویسنده:
نرگس تبریزچی[۱]

چکیده

زمینه و هدف: سرمایه اجتماعی سنگ بنای موفقیت و تسهیل‌گر رشد و تعالی یک جامعه است. افزایش اعتماد و مشارکت جمعی جوامع نشانگر سرمایه اجتماعی بالاتر در آن جامعه است. این مطالعه با هدف مرور وضعیت سرمایه اجتماعی در ایران و ارائه راهکارهای ارتقای آن طراحی شده است.

روش اجرا: در این مطالعه مقالات و مستندات علمی منتشر شده به زبان فارسی و انگلیسی مرور و اطلاعات استخراج شد سپس، نظرات خبرگان بصورت بحث گروهی اخذ و تحلیل محتوی کیفی انجام گرفت.

نتایج: مرور مطالعات سنجش سرمایه اجتماعی در کشور و مقایسه استان‌های مختلف نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی کشور پایین بوده و سیر آن نزولی است. براساس مدل مشارکت مردم می‌توان راهکارهای ارتقای سرمایه اجتماعی را در سه گام تعریف کرد.گام نخست اطلاع‌رسانی، گام دوم مشاوره و همکاری و گام سوم نظارت و شراکت است.

نتیجه‌گیری: جامعه ایران درحال‌حاضر به‌خصوص در استان‌هایی که در مسیر گذر به مدرنیته هستند وضعیتی است که سرمایه اجتماعی سنتی کمرنگ شده و سرمایه اجتماعی جدید در آن کامل نشده است. بنابراین برای اینکه کشور با افت شدید سرمایه اجتماعی مواجه نشود باید راهکارهای ارتقا دهنده را در برنامه سرمایه اجتماعی در نظر بگیریم.

کلید واژه: ایران، برنامه‌ریزی اجتماعی، سرمایه اجتماعی، سیاست‌گذاری، مشارکت اجتماع

مقدمه

اگرچه واژه سرمایه اجتماعی درچند دهه اخیر مصطلح شده است؛ ولی مفهوم سرمایه اجتماعی را درآموزه‌های دینی و آثار صاحب‌نظران قرون اخیر نیز می‌توان مشاهده کرد. سرمایه اجتماعی به پیوندها و ارتباطات میان اعضای یک شبکه به عنوان منبع با ارزش اشاره دارد که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا می‌شود(۱). سرمایه اجتماعی، راهی برای نیل به موفقیت و محوری‌ترین اصل برای دستیابی به توسعه قلمداد می‌شود. سرمایه اجتماعی، منبع کنش‌های جمعی است و موجب استفاده حداکثری از منابع فیزیکی و انسانی در راستای رشد ، توسعه و تعالی جامعه خواهد شد(۲). این رویکرد، نشان دهنده اهمیت و تأثیر جایگاه ساختارها و روابط اجتماعی بر متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع است(۳).

سرمایه اجتماعی با شاخص‌هایی همچون اعتماد، آگاهی، مشارکت، شبکه‌ها و هنجارها سنجیده می‌شود و جامعه‌ای که هر یک از شاخص‌های یاد شده در آن، زیادتر باشد از سرمایه اجتماعی بالاتری برخوردار است(۴).

انواع سرمایه اجتماعی

شناختی: خصلت ذهنی دارد تا عینی و مربوط به ارزش‌ها، باورها، نگرش‌ها و پنداشت‌های اجتماعی است. پنداشت‌هایی که زمینه را برای اعتماد، تعاون و همکاری اجتماعی فراهم می‌سازند.

ساختاری: ناظر به ساختار و عملکرد نهادهای رسمی و غیررسمی

۱. استادیار، دکترای تخصصی پزشکی اجتماعی، فرهنگستان علوم پزشکی، تهران، ایران

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-16]

محلی و فرامحلی است که تقویت اعتماد نهادی و مشروعیت‌بخشی به نظام‌های نهادی را به دنبال دارد.

با تأکید بر نقش و کارکرد سرمایه اجتماعی می‌توان سطوح آن را به سطح خرد، میانه و کلان طبقه‌بندی کرد(۵):

سطح خرد. مجموعه ارتباطات افقی (ارتباطات بین اعضای هم سطح)است که بین افراد خانواده ، دوستان و همسایگان جریان دارد. که در شکل انضمامی، شامل اعتماد و مقبولیتی است که عموم شهروندان، به اهمیت و عملکرد نهادها، در حوزه‌های چهارگانه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، دارند.

سطح میانی. مجموعه روابط فرافردی است. یعنی ارتباطات بین انجمن‌ها، شرکت‌ها ، مؤسسات، سازمان‌ها و احزاب. سرمایه اجتماعی در سطح میانی حاصل ترکیبی از اعتماد آحاد مردم به چگونگی سازماندهی، وظیفه‌شناسی و تعهد، شایستگی و کاردانی نیروهای سازمانی و کیفیت خدمات ارائه شده است.

سطح کلان. حاصل ارزش و اهمیتی است که آحاد افراد جامعه، نسبت به کل جامعه دارند و

شامل ساختار و روابط نهادهای رسمی، قوای مجریه ، قضاییه و سیستم‌های حقوق و آزادی مدنی است(۶).

منابع سرمایه اجتماعی

فوکویاما منابع سرمایه اجتماعی را در ۴ بخش زیر تقسیم کرده است:

نهادی: از طریق قوانین ونظام‌های قانونی؛

خودجوش: از کنش‌های متقابل اعضای یک اجتماع به وجود می‌آید.

برونزاد: سرچشمه هنجارها را در خارج از اجتماع موردنظر می‌داند. بنابراین نقش دین، ایدئولوژی و فرهنگ بسیار برجسته است. و به تأثیر آن‌ها در ایجاد شبکه‌های اعتما د اشاره می‌کند.

طبیعت: بیشترین تأکید آن بر اهمیت نظام خویشاوندی است.

در تحقیقات مختلف نیز عوامل زیر به عنوان عوامل تاثیرگذار بر سرمایه اجتماعی عنوان شده‌اند که هر کدام را می‌توان در تقسیم‌بندی فوق جای داد:

دین و سنت‌ها(۷و۸)، ایام و ظرفیت‌های تاریخی(۹)، خانواده و نهادهای آموزشی (۱۱و۱۰)، رسانه‌ها(۱۲)، فضاهای عمومی و مختصات فیزیکی فضاهای عمومی (ساختار خیابان)(۱۳)، نهاد حکومت و نظام حکمرانی(۱۴)، عدالت رویه‌ای(۱۵)، روحیه منافع جمعی در مقابل منافع شخصی و منفعت‌طلبی (۱۶)، تحصیلات و درآمد(۱۷)، نهادهای مدنی در مقابل نهادهای رسمی و قانونی(۱۸).

روش مطالعه

در این مطالعه مقالات و مستندات علمی منتشر شده به زبان فارسی و انگلیسی مرور و اطلاعات استخراج شد سپس، اطلاعات درجلسه‌ای متشکل از ۲۰نفر از صاحبنظران حوزه‌های سلامت، جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی، اقتصاد، روانشناسی و روانپزشکی به اشتراک گذاشته شد و نظرات ایشان اخذ شد. مباحث جلسه گروهی با تحلیل محتوی کیفی جمع‌بندی و نتایج حاصل شد.

نتایج

مروری بر مطالعات انجام گرفته در زمینه سنجش سرمایه اجتماعی

صادقی و مقصودی، سرمایه اجتماعی را با استفاده از شاخص‌های صداقت،عدم انحرافات اجتماعی، مشارکت و اعتماد به تفکیک استانی سنجیده است. در این مطالعه سیستان و بلوچستان بالاترین و استان تهران پایین‌ترین سرمایه اجتماعی را دارد (۱۹). در مطالعه شعبانی و سلیمانی در سال۱۳۷۸، که سرمایه اجتماعی را با شاخص‌های اعتماد، مشارکت اجتماعی، همکاری‌های مدنی و صداقت سنجیده بود استان سمنان در رتبه اول سرمایه اجتماعی و بعد از آن، استان‌های یزد، زنجان و قزوین در رتبه‌های دوم تا چهارم و کردستان ،کرمانشاه و ایلام در انتهای طیف قرار داشتند(۲۰). فائقی سرمایه اجتماعی را در مناطق مختلف شهر اصفهان سنجیده و مشخص کرده است، بهترین پیش‌بینی‌کننده‌های سرمایه اجتماعی، پایگاه اجتماعی (تحصیلات فرد، تحصیلات پدر، تحصیلات مادر) و پایگاه اقتصادی (درآمد خانواده) است. رابطه بین پایگاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی معکوس و رابطه بین پایگاه اقتصادی با مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی مستقیم است(۲۱). حسینی سرمایه اجتماعی را در سه سطح خرد، تعمیم یافته و کلان، و دو نوع ساختاری و شناختی مورد بررسی قرار داده و براساس آن به رتبه‌بندی مراکز استان‌های کشور پرداخته است. و نتیجه‌گیری کرده است که شهر ایلام دارای بهترین میانگین و کم‌ترین انحراف معیار و تهران در پایین‌ترین موقعیت است(۲۲). عبداللهی

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-16]

جدول ۱ ـ راهکارهای ارتقای سرمایه اجتماعی و ارتباط سطوح سه‌گانه

سطح خرد	سطح میانی	سطح کلان
افزایش آگاهی، آموزش مهارت‌های مرتبط با کنشگری مدنی و کار جمعی و تشویق به مسئولیت‌پذیری	- تأکید بر مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها - فراهم‌سازی فرصت تعاملات بین‌نسلی - تسهیل ارتباط بین گروه‌های قومی - استقرار حیات مدنی در طرح‌های شهرسازی	- حکمرانی خوب - حاشیه‌ای نشدن مسئولیت اجتماعی دولت - اتخاذ سیاست‌های مبتنی برشواهد - تأکید بر سیاست پذیرش و ادخال تا سیاست طرد اجتماعی - طراحی منشور سرمایه اجتماعی در همه دستگاه‌ها
بسط ارزش‌های اخلاقی از حیث نظری و عملی		- استقلال نظام قضایی و دادگاه‌ها - سخت‌گیری در برابر هر نوع فرصت‌طلبی سیاسی - ممانعت از بروز تنش در درون ساختار رسمی قدرت - حاکمیت قانون
توانمندسازی هدفمند	- تأمین سلامت اجتماعی گروه‌های آسیب‌پذیر	- بیمه اجتماعی
تشویق به عضویت در انجمن‌ها	- بهره گیری مناسب و بهینه از مراکز و نهادهای مذهبی - طرح فعالیت‌های داوطلبانه کارمندان - تولید برنامه‌های فرهنگی - معرفی سابقه و تجربیات موفق یاریگری	- دفاع حکومت از حقوق مدنی و مالکیت - کاهش تصدیگری دولتی - فراهم‌سازی فرصت و بستر برای مشارکت‌های اجتماعی - اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی و عملکرد فعالیت‌های مدنی - الزام قانونی به تهیه پیوست‌های فرهنگی و اجتماعی در طرح‌ها و اقدامات توسعه‌ای
تقویت حس تعلق ملی ـ مذهبی و هویت اجتماعی ـ ملی	- استفاده از ظرفیت باشگاه‌ها و رویدادهای ورزشی - استفاده از فرصت مراسم‌ها و جشن‌های ملی و مذهبی - معرفی عناصر و مؤلفه‌های هویت‌ساز در فضاهای شهری	- استفاده از سرمایه اجتماعی خاص‌گرایانه برای دستیابی به سرمایه اجتماعی عام‌گرایانه

در سال ۱۳۸۵ با یک مقیاس چند بعدی شامل روابط انجمنی، هنجارها واعتماد اجتماعی، اعتماد بین فردی، انسجام اجتماعی، حمایت اجتماعی سرمایه اجتماعی را سنجید و نتیجه گرفت سرمایه اجتماعی درکشور پایین است. از لحاظ مقایسه سرمایه اجتماعی استانی، استان‌های سیستان و بلوچستان و ایلام بالا و استان‌های تهران و اصفهان پایین است (۲۳). سعادت با تحلیل روند سرمایه اجتماعی از سال۱۳۴۵تا۱۳۸۰ نتیجه‌گیری کرده است که سرمایه اجتماعی در بلندمدت سیر نزولی خفیف با نوسانات ناشی از مسایل تاریخی وفرهنگی داشته است(۱۶).

سوری سیر سرمایه اجتماعی را با استفاده از آمار جرایم در سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۱، سنجیده است و باتوجه به نرخ رشد نسبتاً بالای جرایم، روند تغییرات سرمایه اجتماعی را کاهشی نشان داده است(۲۴). مهرگان با استفاده ازآمارهای موجوداقتصادی و اجتماعی درایران وروش تحلیل عاملی، مقادیر سرمایه اجتماعی رابرای استان‌های کشور در دوره (۱۳۸۸-۱۳۷۹) محاسبه کرده است. و دردوره ۱۰ ساله مورد نظرتهران دارای کمترین و خراسان جنوبی دارای بالاترین مقدارمیانگین سرمایه اجتماعی بوده‌اند(۲۵).

هرچند نتایج مطالعات مختلف بدلیل عدم یکسان‌سازی ابزار و معیار سنجش سرمایه اجتماعی گاهی نتایج غیرهمسو را نشان می‌دهند ولی آنچه اهمیت دارد انتخاب راهکار و مداخلات عملیاتی مناسب در راستای ارتقای سرمایه اجتماعی است.

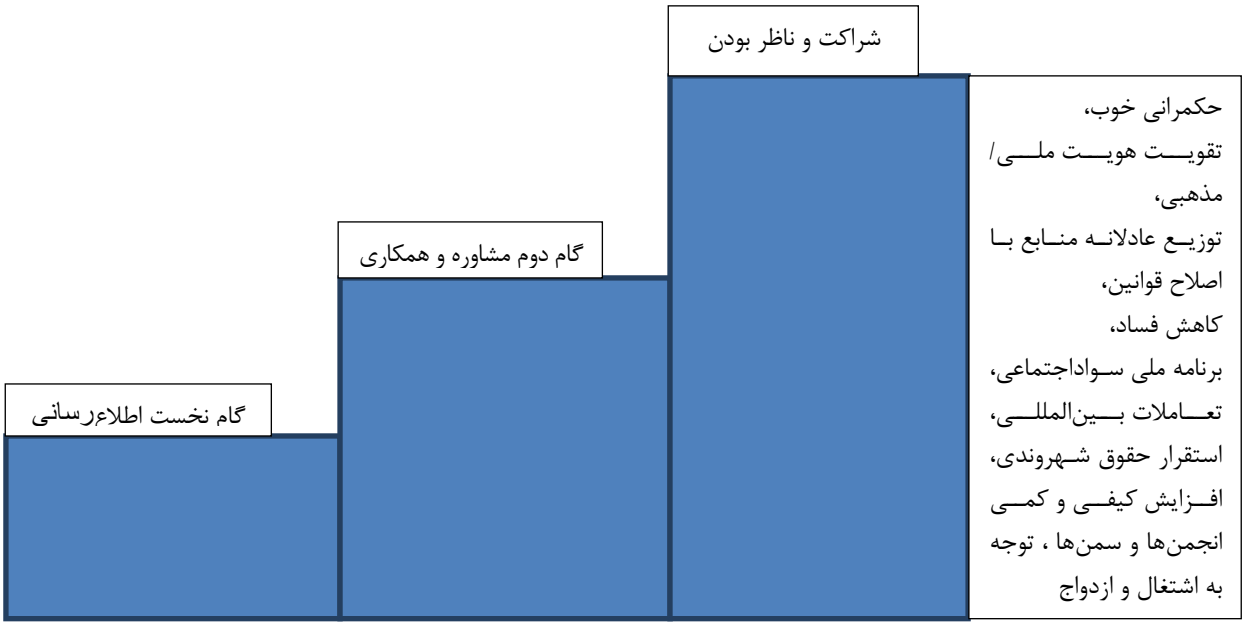
راهکارهای ارتقا دهنده سرمایه اجتماعی

به دلیل وجود زمینه‌ها و بسترهای متعددسازنده سرمایه اجتماعی، مداخلات ارتقای سرمایه اجتماعی با دشواری‌های زیادی همراه است. در ارائه راهکار باید به ساختار سیاسی جامعه و پیشینه‌های تاریخی آن، سیاست نهادهای دولتی از جمله سیاست‌های مداخله اجتماعی و ویژگی‌های شناختی و ذهنی کنشگران اجتماعی توجه کرد(۲۶).

در جدول ۱ راهکارهای ارتقای سرمایه اجتماعی و ارتباط سطوح سه‌گانه (خرد، میانی و کلان) آمده است.

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-16]

جدول ۲ - **گام‌های عملیاتی ارتقای سرمایه اجتماعی براساس مدل مشارکت مردم**

ارائه مدل مشارکت مردم برای افزایش سرمایه اجتماعی

بسیاری از متخصصان مشارکت مردم را ضامن پایداری و استمرار هر مداخله می‌دانند. براساس مدل مشارکت مردم می‌توان راهکارهای ارتقای سرمایه اجتماعی را در سه گام تعریف کرد.

گام نخست. اطلاع‌رسانی است و مداخله مربوط به آن به مطبوعات آزاد و شنیده شدن صدای ملت می‌شود. یعنی با دادن اطلاعات صحیح و به موقع مردم در جریان امور قرار می‌گیرند و نظرات آن‌ها اخذ می‌شود.

گام دوم. مشاوره و همکاری است. به این معنی که با تعامل دوطرفه، مردم در کارهای داوطلبانه مشارکت می‌کنند. این گام مستلزم کاهش تصدیگری دولت و توزیع مسئولیت‌های آن در بخش خصوصی است.

گام سوم. شراکت و ناظر بودن است. به دلیل این‌که مردم خود را در اجرای امور شریک می‌دانند چنانچه ضرر و زیانی هم پیش‌رو باشد آن را می‌پذیرند. این گام نیازمند تقویت توانایی و عملکرد قوی نهادهای مشارکت مردمی و واگذاری اختیارات به نهادهای مذکور است.

پایه اصلی هر سه گام حکمرانی خوب و موثر، تقویت هویت ملی و مذهبی، توزیع عادلانه منابع با اصلاح قوانین، کاهش فساد، داشتن برنامه ملی سواداجتماعی، داشتن تعاملات بین‌المللی، استقرار حقوق شهروندی، افزایش کیفی و کمی انجمن‌ها و سمن‌ها، توجه به اشتغال و ازدواج است.

بحث و نتیجه‌گیری

مرور مطالعات سنجش سرمایه اجتماعی نشان از وضعیت ضعیف آن در جامعه دارد. ولی حصول نتایج مختلف در مقایسه‌های استانی، می‌تواند به دلیل فقدان ابزار سنجش استاندارد، عدم استفاده از شاخص‌های یکسان، کمبود حجم نمونه، استفاده از داده‌هایی که به منظور دیگری جمع‌آوری شده‌اند و عدم توجه به سطح سرمایه اجتماعی سنجیده شده باشد. ولی آنچه که به‌طور چشمگیر مشخص می‌شود وجود سرمایه اجتماعی سنتی در کشور است. بنابراین در استان‌هایی که کم تر توسعه یافته‌اند و جمعیت محدودتر است به‌واسطه قومیت یا خویشاوندی یا مذهب، افرادجامعه به یکدیگر بیشتر اعتماد می‌کنند ولی سنجش سرمایه اجتماعی در سطح کلان در همین استان‌ها بهتر می‌تواند گویای وضعیت سرمایه اجتماعی باشد. در چنین شرایطی سنجش متغیرهای جایگزین (تعداد پرونده‌های محاکم قضایی، تعداد نزاع‌های خیابانی، چک‌های برگشتی و...) سیمای اعتماد بین‌فردی تعمیم یافته و اعتماد نهادی را بهتر ترسیم می‌کند. جامعه حال حاضر ایران به‌خصوص در

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-16]

استان‌هایی که در حال گذر به مدرنیته هستند وضعیتی است که سرمایه اجتماعی سنتی رنگ باخته و سرمایه اجتماعی نوین در آن تشکیل نشده است. بنابراین برای اینکه با کشوری با افت شدید سرمایه اجتماعی مواجه نشویم باید راهکارهای ارتقا دهنده را در برنامه سرمایه اجتماعی کشور در نظر بگیریم.

محدودیت‌ها

باتوجه به اینکه سرمایه اجتماعی هرجامعه ریشه در منابع شناختی و ارزشی آن جامعه دارد. بنابراین برای شناخت بهتر از سرمایه اجتماعی در کشور در قدم نخست باید تعریفی از سرمایه اجتماعی ارائه شود. که مختص جامعه ایرانی باشد. نبود چارچوب تئوریک و شاخص‌های مشخص، و بدنبال آن ابزار سنجش استاندارد، باعث عدم امکان مقایسه نتایج می‌شود. محدودیت دیگر انجام برخی از گزارش‌های سنجش سرمایه اجتماعی است که باوجود طراحی در سطح ملی؛ گزارش‌های آن برای عموم منتشر نشده‌اند.

Promoting Social Capital from Recommendation to Intervention

Narges Tabrizchi[1]

Abstract

Background and Aim: Social capital is cornerstone of success and growth facilitator in society. Promoting community participation and trust indicate higher social capital in that community. This study was designed to review the social capital status in Iran and suggest recommendations for its improvement.

Method: In this study, manuscripts and scientific documents published in Persian and English reviewed and data extracted. Then, experts' opinions were taken in group discussion and content analysis was performed.

Results: The study of social capital in the country and comparing different provinces shows that country's social capital is low and has downward trend. Based on the People's Participation Model, strategies for promoting social capital are defined in three steps. The first step is informing, the second step is consultation and cooperation, and the third is monitoring and partnership.

Conclusion: Iran's society, especially in the provinces that are on the path to modernity, is a situation in which traditional social capital has been diminished and new social capital has not been completed. In order to avoid sharp decline in social capital, we should consider promoting interventions in action plans.

Keywords: Social capital, promotional interventions, Iran

منابع

1. Fedderke J, De Kadt R, Luiz J. Economic Growth and Social Capital: A Critical Reflection. Theory Soc 1999; 28: 709-745.
2. Alizadeh Aghdam MB. A Study of Hope in the Future among Students and its Affecting Factors. Journal of Applied Sociology 2013; 23(4): 189-206. [In Persian]
3. Farzaneh S, Ramezani A. A Survey on Relationship between Social Capital and Urban Development, Case Study of Ghaemshahr. Sociological Studies of Youth Journal 2012; 3(6): 109-132. [In Persian]
4. Kamran F, Ershadi K. Examining the relationship between social capital and mental health networks. Journal of Social Research 2009; 3: 29-54. [In Persian]
5. Chou YK. Three Simple Models of Social Capital and Economic Growth. J Socio Econ 2006; 35(5): 889-912.
6. Ghafouri M, Jafari R. Social Capital, Civil Society , and Democracy (Mutual or One-Sided Relationship). Research Letter of Political Science 2011; 3(4): 209-238. [In Persian]
7. Ahmadi F, Tavreh N. Study Relationship between Efficacies of Spiritual Education with Emphasis on Islam with Social Capital (Case: Public Organizations in Sanandaj City). Social Capital Management 2017; 4(1): 137-158. [In Persian]
8. Pirbabaei M. Religion and social capital: Analysis of Social Capacities of the Islamic society of Iran. Journal of Social Theories of Muslim Thinkers 2016; 6(1): 128-107. [In Persian]
9. Aminbeidokhti A, Sharifi N. Nowruz effect on social capital. Quarterly of Social Studies and Research in Iran 2013; 2(4): 647-667. [In Persian]

1. Assistant professor of community medicine. Academy of medical sciences I.R of Iran

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-16]

10. Manochehri Nezhad M, Hemmati Nezhad M, Rahmati MM. The Relationship between Family Social Capital and Sport Participation in Adolescent Students. Sport Management Journal 2015; 7(3): 457-470. [In Persian]
11. Amirkhani T, Aghaz A. Increasing Human Capital: Step toward Social Capital Development (A Case Study: National Petrochemical Company). Management Research in Iran 2011; 15(1): 31-50. [In Persian]
12. Givarian H. Effect of Media on Social Capital. Media Studies 2012; 7(1): 37-44. [In Persian]
13. Navabakhsh M. The Necessity of Social Capital Rehabilitation in Urban Space Development. Journal of Iranian Social Development Studies 2013; 5(4): 7-18. [In Persian]
14. Alini M, Ghafari G, Zahiri A. Religious Foundations of Social Investment and its Relationship with Favorable Ruling. Political Science 2015; 17(67): 133-166. [In Persian]
15. Amirkhani T, Pourezzat AA. A Survey of the Possibility of Development of Social Capital in the Light of Organizational Justice in Public Organizations. Journal of Public Administration, 2008; 1(1):19-32. [In Persian]
16. Saadat R. The Estimation of Social Capital in Iran. Journal of Economic Research 2008; 43(2): 1-16. [In Persian]
17. Ashrafi E, Asadi Lari M, Moosavi M, Vaez Mahdavi MR. Social Capital and its Indicators in Tehran. Knowledge and Health in Basic Medical Sciences 2010; 5: 44. [In Persian]
18. Hosseinizadeh M, NikooNesbati A. An Explanation to the Causes of Changes in Iran's Social Capital. The Journal of Planning and Budgeting 2012; 17(1): 109-131. [In Persian]
19. Sadegi Shahdani M, Maghsoodi H. Measuring the Social Capital Index in Provinces of I.R. Iran; Using an Analytical Hierarchy Process. Bi-Quarterly Political Knowledge 2011; 6(2): 139-176. [In Persian]
20. Shabani A, Soleimani M. Measuring and Rating the Social Capital Level in Iranian Provinces (in 2008). Islamic Economics Studies Bi-quarterly Journal 2009; 1(2): 95-119. [In Persian]
21. Ghasemi V, Faeghi S, Amir A. Measurement of Social Capital as a Keyword of Social Development in Various Classes and Different Areas in Isfahan City in 2011-2012. Journal of Iranian Social Development Studies 2012; 5(3): 7-30. [In Persian]
22. Hosseini AH, Elmi Z, Shareepour M. Social Capital Ranking. Social Welfare Quarterly 2007; 7(26): 59-84. [In Persian]
23. Abdolahi M, Moosavi M. (2007). Social Capital in Iran: Current Status, Prospect, and Feasibility. Social Welfare Quarterly 2007; 6(25): 195-234. [In Persian]
24. Souri A. Social Capital and Economic Efficiency. Journal of Economic Research 2005; 40(2): 87-108. [In Persian]
25. Mehregan N, Daliri H, Shahanavaz S. An Assessment of Social Capital Trend in Iran Provinces. Journal of Economic Research and Policies 2013; 20(64): 5-24. [In Persian]
26. Pakseresht S. Considerations and Strategies of Enhancing Social Capital. Culture Strategy 2014; 7(25): 71-104. [In Persian]

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-16]